

Open en Alert:

SAMEN AAN DE SLAG MET INTEGRALE
MIDDELENPREVENTIE IN ZORG EN WELZIJN

Voor wie?

Met deze factsheet informeren wij zorg- en welzijnsorganisaties, gemeenten en zorgverzekeraars over het programma Open en Alert, de onderliggende uitgangspunten, de werkwijze en de kosten.

Wat is Open en Alert?

Open en Alert is een integraal programma gericht op het voorkomen en signaleren van problemen door middelengebruik in de residentiële zorg. Open en Alert is onder meer toepasbaar in de jeugdhulp, zorg voor mensen met een lichte verstandelijke beperking, begeleid wonen, maatschappelijke opvang, ggz, verpleeghuizen en forensische en justitiële inrichtingen.

Open en Alert stimuleert een open houding tegenover middelengebruik waardoor eventuele problemen eerder zichtbaar en bespreekbaar worden. Helder en éénduidig middelenbeleid draagt bij aan een alerte aanpak van deze problemen.

Open en Alert heeft als uitgangspunt dat problemen door middelengebruik ontstaan in een wisselwerking tussen een persoon en diens omgeving. Bij cliënten in de residentiële zorg stapelen risicofactoren voor middelengebruik zich vaak op gedurende de levensloop. Denk aan:

- traumatische jeugdervaringen;
- opgroeien bij ouders met psychische problemen of een verslaving,
- psychische of sociale problemen die zijn ontstaan in de thuissituatie, op school of op het werk.

Ook tijdens hun verblijf in een instelling worden cliënten regelmatig blootgesteld aan risicofactoren, bijvoorbeeld:

- middelengebruik door andere cliënten;
- onvoldoende betrokkenheid en deskundigheid bij medewerkers;
- gebrek aan vrijetijdsbesteding.

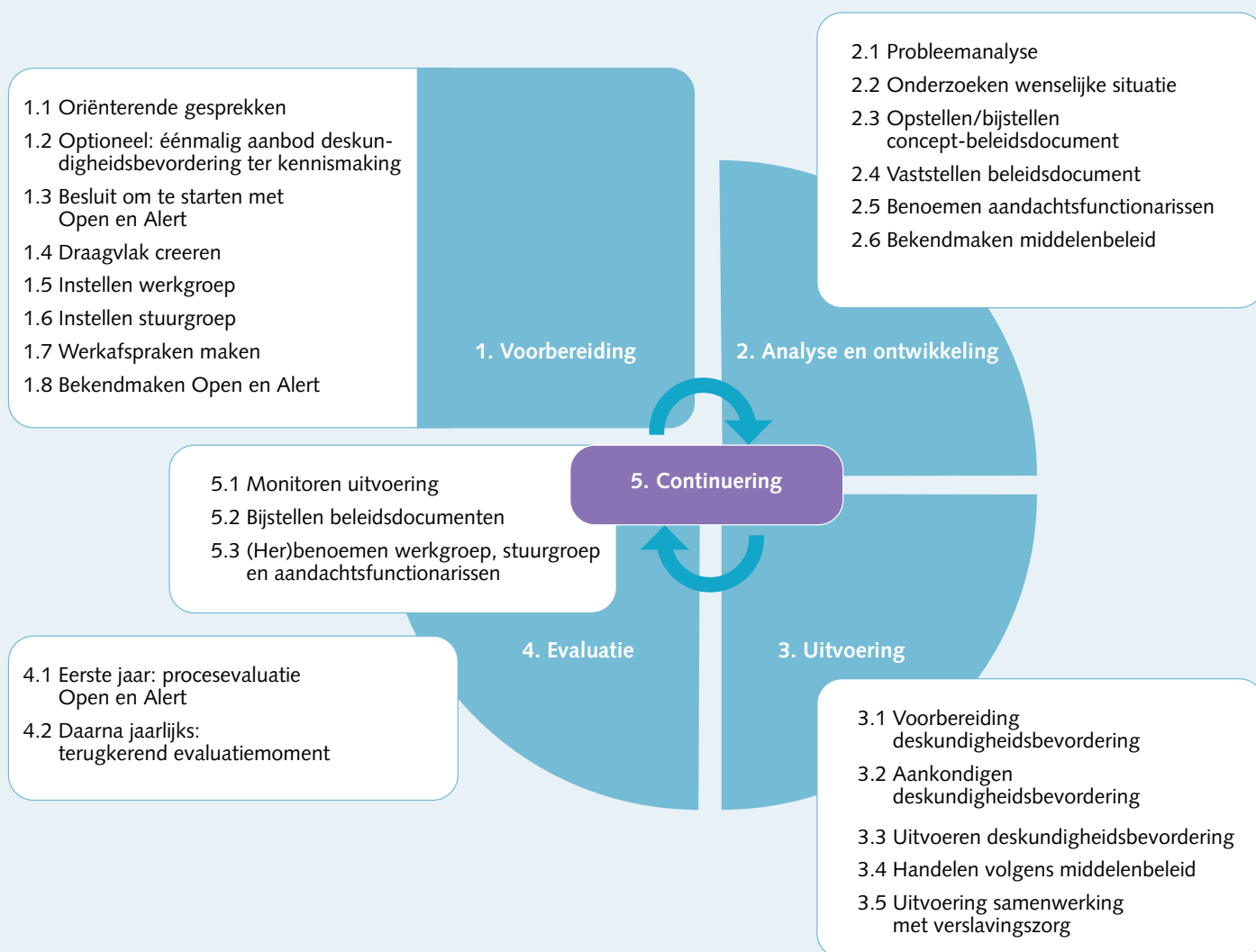
Het programma Open en Alert richt zich op de factoren die het gedrag van medewerkers en cliënten ten aanzien van middelengebruik beïnvloeden. Hierbij gaat het niet alleen om kennis over middelengebruik en gesprekvaardigheden bij de medewerkers, maar ook om beschikbaarheid van alcohol, tabak en andere drugs (fysieke omgevingspreventie) en het versterken van normen en attitudes voor niet-gebruik (sociale omgevingspreventie).

Het is belangrijk om deze principes van omgevingspreventie vast te leggen in beleid. Wanneer en op welke plekken wordt er bijvoorbeeld alcohol beschikbaar gesteld? Welke regels en afspraken zijn er over middelengebruik door cliënten en medewerkers? Welke rol hebben medewerkers in het informeren van cliënten over het beleid en de mogelijkheden voor hulp bij problemen door middelengebruik?

Integrale werkwijze

Om tot dit beleid te komen gebruikt Open en Alert een cyclische aanpak die bestaat uit vijf fasen.

Figuur 1: de cyclus van Open en Alert

Deze fasen zijn stap-voor-stap uitgewerkt in de [handleiding voor zorg- en welzijnsorganisaties](#). Preventiedeskundigen vanuit verslavingszorg begeleiden deze organisaties met kennis over middelengebruik, motiverende gespreksvoering en effectieve middelenpreventie. Ook biedt de instelling voor verslavingszorg deskundigheidsbevordering aan de medewerkers van de zorg- en welzijnsorganisaties.

De drie pijlers van Open en Alert

Open en Alert is een integrale aanpak gebaseerd op drie pijlers.

Pijler 1: **Beleidsontwikkeling**

In de praktijk ontbreekt er vaak een visie op middelengebruik door cliënten in de residentiële zorg. Ook is er vaak geen middelenbeleid of wordt het beleid onvoldoende nageleefd. Dit laatste komt bijvoorbeeld door het ontbreken van duidelijke grenzen of onbekendheid met het beleid. Dit kan leiden tot een ondoorzichtige en tegenstrijdige aanpak door medewerkers en management. Het ontwikkelen van een visie en het opstellen of aanpassen van een werkbaar beleid is daarom noodzakelijk. Er moet ruimte zijn voor preventie: een open klimaat waarin middelengebruik bespreekbaar is. Dit beleid is altijd maatwerk. Open en Alert biedt concrete handvatten en een stappenplan voor het ontwikkelen van een visie en het opstellen van een duidelijk en gedragen middelenbeleid met bijbehorende protocollen.

Pijler 2: **Deskundigheidsbevordering**

Professionals in zorg- en welzijnsorganisaties hebben een belangrijke rol bij vroegsignalering, begeleiding en doorverwijzing. De benodigde kennis en vaardigheden zijn vaak nog onvoldoende aanwezig als het gaat om (het omgaan met) middelengebruik. De behoefte aan scholing is vaak groot. Bij Open en Alert hoort een vast aanbod voor deskundigheidsbevordering vanuit de instelling voor verslavingszorg, eventueel gecombineerd met een e-learning. Het aanbod duurt in totaal 9,5 uur voor elke deelnemer en bestaat uit drie modulen:

Module 1 is een fysieke bijeenkomst en geeft informatie over het programma Open en Alert en over middelengebruik. Ook wordt er stilgestaan bij de eigen houding ten aanzien van middelengebruik.

Module 2 gaat over het signaleren en bespreken van alcohol- en drugsgebruik. Dit kan in een fysieke bijeenkomst of via de e-learning 'Alcohol- en drugsgebruik signaleren en bespreken'.

Module 3 is een fysieke bijeenkomst waarin gespreksvaardigheden worden geoefend en de uitvoering van Open en Alert wordt besproken.

Pijler 3: **Structurele samenwerking**

Voor een effectieve aanpak van problematisch middelengebruik is de expertise van zowel de verslavingszorg als de zorg- en welzijnsorganisatie nodig. In Open en Alert wordt vanaf het begin gewerkt aan het opzetten van een structurele samenwerking tussen beide organisaties. De doorverwijzingsprocedure en continuering van de samenwerking worden omschreven in het te ontwikkelen beleid en komen aan de orde in de scholing.

De materialen van Open en Alert

Het Trimbos-instituut heeft verschillende materialen voor zorg- en welzijnsorganisaties die horen bij Open en Alert. Dit zijn:

- handleiding Open en Alert voor zorg- en welzijnsorganisaties;
- folder Open en Alert voor zorg- en welzijnsorganisaties;
- wervingsfilmpjes over Open en Alert en de pijler Beleidsontwikkeling op www.trimbos.nl/open-en-alert/
- e-learnings Basiskennis Alcohol en drugs en Signaleren en bespreken;
- folderserie 'Goed om te weten over ...' met informatie per drug in zeer eenvoudige taal (A2);
- website Alcohol en drugs van Steffie.nl met informatie over alcohol, drugs en verslaving in beeld en geluid.

De kosten van Open en Alert

De belangrijkste kosten van Open en Alert zitten in de tijdsinvestering van medewerkers van de zorg- en welzijnsorganisatie en de preventiedeskundigen vanuit verslavingszorg. Deze kosten hangen af van de grootte van de zorg- en welzijnsorganisatie en van de mate waarin er al middelenbeleid en/of draagvlak is. Hieronder wordt een grove indicatie gegeven van het aantal uren op jaarbasis van de verschillende betrokkenen bij een organisatie van 50 medewerkers of meer.

	Eerste cyclus	Continuering
Voorzitter werkgroep	160	96
Overige leden werkgroep (minimaal 3)	80	40
Voorzitter stuurgroep	40	24
Overige leden stuurgroep (minimaal 3)	20	16
Optioneel: aandachtsfunctionarissen (afhankelijk van grootte organisatie)	40	96
Deelnemers deskundigheidsbevordering (afhankelijk van grootte organisatie)	12 (alle medewerkers)	12 (nieuwe medewerkers)
Preventiedeskundige verslavingszorg (advies)	96	16
Preventiedeskundige/trainer verslavingszorg (deskundigheidsbevordering)	16 (per groep)	16 (per groep)

Samenwerking en financiering

Open en Alert is een vorm van selectieve preventie die zich richt op cliënten in zorg- en welzijnsorganisaties. Voor een effectieve en duurzame uitvoering van middelenpreventie binnen deze organisaties zijn structurele maatregelen, activiteiten en financiering nodig. Dit vraagt om een samenwerkingsverband met één of meerdere financiers.

Onderstaand financieringsmodel laat zien hoe Open en Alert duurzaam gefinancierd kan worden. Uiteraard kan er in overleg met de betrokken partijen afgeweken worden van dit model.

De **zorg- en welzijnsorganisatie** is verantwoordelijk voor de cliënt, de medewerkers en een optimaal woon- en werkklimaat. De organisatie geeft haar eigen werknemers tijd voor het bijdragen aan beleidsontwikkeling, deelname aan deskundigheidsbevordering en uitvoering van het beleid in de dagelijkse praktijk. Daarnaast koopt de organisatie de benodigde deskundigheidsbevordering op maat in bij de instelling voor verslavingszorg en eventuele e-learnings bij het Trimbos-instituut.

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor het bevorderen van de algemene gezondheid en het voorkomen van ziekten, waaronder verslaving. De wet op de Publieke Gezondheid en de Wet op de Maatschappelijke Ondersteuning liggen hieraan ten grondslag. Open en Alert maakt deel uit van het basispakket voor lokale verslavingspreventie. Via dit basispakket financieren gemeenten de benodigde uren voor de preventiedeskundigen voor het begeleiden van Open en Alert. Hierbij kan Open en Alert ook gecombineerd worden met andere interventies uit het basispakket zoals de gesprekken van Moti-4 en de oudercursus Help, mijn kind kan niet zonder.

Zorgverzekeraars zijn verantwoordelijk voor het financieren van individuele verzekerde zorg. Geïndiceerde preventie op het gebied van leefstijl valt hier ook onder. Daarnaast hebben zorgverzekeraars ook belang bij selectieve preventie gericht op risicogroepen in zorg- en welzijnsorganisaties. Zorgverzekeraars en gemeenten maken binnen de preventie-infrastructuur afspraken over verantwoordelijkheden en te behalen resultaten. De financiering van persoons- of groepsgerichte interventies die in het kader van Open en Alert worden uitgevoerd kan hierin worden meegenomen.

Open en Alert in cijfers

25
jaar

Het programma **Open en Alert** bestaat ruim 25 jaar. In die jaren is veel kennis en ervaring opgedaan met het voorkomen en signaleren van problemen door middelengebruik in zorg en welzijn.

In 2009 won Open en Alert de **'Best Practice Award for Health in Prisons'** van de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO).

Sinds 2020 maakt Open en Alert deel uit van het **basispakket verslavingspreventie** van Verslavingskunde Nederland.

Landelijk zijn er ruim **60 preventiedeskundigen** bij **11 instellingen** voor verslavingszorg die zorg- en welzijnsorganisaties ondersteunen bij het implementeren van Open en Alert.

In 2024 is Open en Alert verbreed naar alle vormen van residentiële zorg. Hiervoor is opnieuw de erkenning **'theoretisch goed onderbouwd'** toegekend door de databank Leefstijlinterventies van Loket Gezond Leven en de Databank Effectieve Jeugdinterventies.

Colofon

Auteurs

Marjan Möhle, Anneke van Wamel

Ontwerp

The Creative Hub | Canon

Productie

Canon Nederland N.V.

Deze uitgave is te bestellen via www.trimbos.nl/webwinkel met artikelnummer TRI65-035 2024, Trimbos-instituut

Wilt u meer weten over Open en Alert?

Kijk dan op

www.trimbos.nl/open-en-alert/

Op onze website vindt u contactgegevens van de instellingen voor verslavingszorg die u kunnen begeleiden bij Open en Alert. Ook vindt u hier informatie over de e-learnings van Open en Alert.

Heeft u nog vragen?

Mail naar openenalert@trimbos.nl

Bezoek ook onze webwinkel voor de folderserie 'Goed om te weten over ...' met informatie over middelengebruik in eenvoudige taal.

www.trimbos.nl/webwinkel

